

कोभिड-१९ लाई सम्बोधन गर्ने राज्यका कदम तथा प्रयासहरू लैङ्गिक उत्तरदायी हुनुपर्छ ६ अप्रिल २०२०

यो लेख इन्टरनेशनल कमिशन अफ जुरिस्ट्सको महिलाका लागि न्यायमा पहुँच टोलीकातर्फबाट तयार गरिएको हो ।

कोभिड-१९ को महामारी विश्वभरि फैलिएपछि, धेरै देशहरूले नोभल कोरोनाभाइरसको संक्रमण रोकन विभिन्न उपायहरूको अवलम्बन गरिरहेका छन्, जसमा यात्रामा प्रतिबन्ध, बन्दाबन्दी (लकडाउन), निषेधाज्ञा (कर्फ्यू), र विद्यालय, कार्यस्थल र सीमाहरू बन्द गर्नेलगायत रहेका छन् ।

यो महामारीको समयमा सबैको बाँच्न पाउने अधिकार र स्वास्थ्यको अधिकारलाई संरक्षण गर्ने आफ्नो दायित्व पूरा गर्न सरकारहरूले दृढतापूर्वक काम गर्न आवश्यक त छ नै, सो कार्य मानवअधिकारमैत्री रूपमा गरिनु पनि उत्तिकै जरुरी छ, जसले गर्दा सो भाइरसले प्रत्यक्ष रूपमा पुऱ्याउने क्षति भन् बढेर नजाओस् । त्यसमा अन्य कार्यहरूका अतिरिक्त सबैलाई समान संरक्षण प्रदान गर्ने र विना भेदभाव काम गर्ने कार्य पर्छन् । यी सिद्धान्तहरूको पालना गर्नका लागि लैङ्गिकताको आधारमा पर्ने प्रभावलाई ध्यानमा राख्दै लैङ्गिक आवश्यकता अनुरुपका विशेष उपायहरू उपलब्ध गराइनुपर्छ ।

यद्यपि, यो भाइरसको फैलावटलाई रोक्ने प्रयासमा विश्वभरिका सरकारहरूले हालसालै चालेका केही कदमहरूले विद्यमान लैङ्गिकतामा आधारित असमानताहरूलाई अझ बल पुऱ्याउने काम गरेको छ, र त्यसको फलस्वरूप महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिक अधिकारको उपभोगमाथि तुलनात्मक रूपमा बढी प्रभाव पर्न गएको छ । अपाङ्गता भएका, शरणार्थी, आप्रवासी, गरिब र/वा जातीय, धार्मिक वा यौनिक अल्पसङ्ख्यक समूहका धेरै महिलाहरूले यो संकटको समयमा विविध प्रकारका अन्तरसम्बन्धित भेदभावको सामना गरिरहेका छन् वा गर्ने सम्भावना धेरै रहेको छ ।

“घरभित्रै बसौ” भन्ने कुराले महिलाहरूका लागि के अर्थ राख्छ ?

धेरै देशहरूमा महामारीलाई नियन्त्रण गर्न गरिएका बन्दाबन्दी, क्वारेन्टिन र विद्यालय बन्द गर्ने कार्यले महिलाहरूमाथि भिन्न भिन्न प्रभाव पार्दछ । महिला र किशोरीहरूले परिवारहरूभित्र हेरचाहजन्य भूमिका निर्वाह गर्ने अपेक्षा गरिन्छ, जसको अर्थ उनीहरूका लागि आर्थिक अवसर र काम गर्ने अवसरहरू कम हुनु हो, र त्यसले उनीहरूलाई विकासको आधारभूत अधिकारबाट बञ्चित गराउँछ । र यदि बन्दाबन्दीमा उनीहरू दुर्व्यवहार गर्ने जीवनसाथीसँगै रहेका छन् भने यो अवस्था भन् खराब हुनजान्छ किनभने यो महामारीको समयमा उनीहरू अन्तरंग सम्बन्धमा हुने हिंसाको अझ बढी जोखिममा पर्ने गर्छन् ।

दुर्भाग्यवश, यो महामारीको समयमा घरेलु हिंसा भएमा प्रहरीलाई कसरी सम्पर्क गर्ने, स्वास्थ्य उपचार तथा मनोवैज्ञानिक सहयोग वा आश्रयस्थलमा पहुँच कहाँ र कसरी प्राप्त गर्ने भन्ने सम्बन्धमा धेरै स्थानमा मार्गदर्शन वा जानकारीको ठूलो अभाव रहेको छ । उदाहरणका लागि संयुक्त अधिराज्यमा घरेलु हिंसाका पीडितहरूलाई सहयोग गर्ने २५ वटा संस्थाहरूले कोभिड-१९ महामारी बढेसँगै त्यस्ता घटनाहरूमा वृद्धि भएको बताएका छन् भने त्यसमध्ये एक तिहाईले प्राविधिक विषय, पीडितहरूलाई भेट्न नसकिने अवस्था र कर्मचारीहरू विरामी भएका कारणले पीडितहरूलाई प्रभावकारी रूपमा सहयोग पुऱ्याउन नसकेको उल्लेख गरेका छन् ।

यसका अतिरिक्त, भाइरसको फैलावटलाई रोकनमा स्रोतहरू त्यसै पनि कम भइरहेको अवस्थामा राज्यका निकायहरूले महिलाहरूका लागि आवश्यक विस्तृत यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवाहरूलाई हाल प्राथमिकताको विषयका रूपमा नहेर्नसक्छन् । धेरै अवस्थामा त्यस्ता सेवाहरू प्रतिबन्धात्मक कानून र प्रथाहरूका कारण त्यसैपनि सीमित रहेका छन् । यसले महिनावारी स्वास्थ्य, मातृ तथा प्रजनन स्वास्थ्य र सुरक्षित गर्भपतनसम्बन्धी महिलाहरूको अधिकारमा उल्लेखनीय सीमितता निम्त्याउँछ ।

कार्यस्थलमा महिला

अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन ([आईएलओ](#)) अनुसार महामारीले बढी प्रभावित क्षेत्रहरू (जस्तै सेवा क्षेत्र) वा त्यस विरुद्ध लड्ने अग्रपंक्तिका पेशाहरूमा महिलाहरूको प्रतिनिधित्व धेरै छ । [आईएलओको अनुमान](#) अनुसार विश्वभरि सेवा क्षेत्रमा काम गर्ने महिलाहरूको सङ्ख्या ५८.६ प्रतिशत रहेको छ । सामाजिक सुरक्षामा महिलाहरूको पहुँच कम छ र विद्यालय वा हरेचाह (केयर) प्रणाली बन्द भएको अवस्थामा हेरचाहजन्य अर्थतन्त्रमा तुलनात्मक रूपमा बढी भार हुन्छ । कोभिड-१९ संकटको प्रभावबाट महिला आप्रवासीहरू पनि जोखिममा छन्, किनभने यात्रामा लगाईएको प्रतिबन्धले गन्तव्य मुलुकमा आफ्नो कार्यस्थलसम्म पुग्न र आफ्नो घर/परिवारमा फर्कन पनि व्यवधान खडा गरेको छ ।

सीमाक्षेत्रमा महिला : शरणार्थी र शरणको खोजीमा रहेकाहरू

अधिकांश शरणार्थी शिविर र अस्थायी बासस्थानहरूमा भरपर्दो, सुरक्षित र पहुँचयुक्त पूर्वाधार तथा सेवाहरूको ठूलो अभाव रहेको छ । महामारीका कारण अदालतहरू बन्द भएको अवस्थामा शरणको खोजीमा रहेका व्यक्तिहरूले धेरै लामो समय पर्खनुपर्ने हुन्छ वा स्थिति खराब भएको अवस्थामा आफ्नो दावी राख्न नपाउँदै [स्वदेश फिर्ता](#) पठाइनु सक्छन्, र त्यो शरणार्थी वा शरणको खोजीमा रहेका व्यक्तिहरूलाई जर्बजस्ती स्वदेश फिर्ता नपठाइने सिद्धान्तको उल्लङ्घन हुनजान्छ ।

ठूलो जनघनत्व भएका विस्थापितहरूको केन्द्रमा भाइरस फैलिएमा त्यसको परिणाम विनाशकारी हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । साथै, यस्तो परिस्थितिमा महिला तथा किशोरीहरू खुला शौच गर्न बाध्य भएको वा साभ्ना प्रयोगमा रहेका सरसफाइका सुविधाहरूका लागि हिंडेर जानुपर्ने अवस्थामा यौन हिंसा र शोषणाको जोखिममा पर्ने गरेको [अध्ययनहरूले](#) देखाउँछ ।

कोभिड-१९सम्बन्धी राज्यका सबै कदमहरू लैङ्गिक रूपमा उत्तरदायी हुनुपर्छ

[आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्ध](#) अन्तर्गत सबैका लागि उच्चतम मापदण्डको शारीरिक तथा मानसिक स्वास्थ्यको अधिकार पूर्ण रूपमा सुनिश्चित गर्नु राज्यहरूको दायित्व हो । यसैगरी, [महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धिले](#) पुरुष र महिलाको समानताको आधारमा परिवार नियोजन लगायतका स्वास्थ्य सेवाहरूमा पहुँच सुनिश्चित गर्न स्वास्थ्य सेवाको क्षेत्रमा महिला विरुद्ध हुने भेदभाव उन्मूलनका लागि सबै उपयुक्त र आवश्यक कदमहरू चाल्नुपर्ने राज्यहरूको दायित्वको व्यवस्था गरेको छ ।

साथै, प्रकोपहरूको लैङ्गिक आयामलाई स्वीकार नगरिएको अवस्थामा प्रतिकार्यका प्रयासहरूको प्रभावकारिता कमजोर हुन गई अन्ततः महिलाहरूको अधिकारमाथि नै व्यवधान खडा हुनजान्छ । कोभिड-१९ जस्ता रोगहरूको प्रकोप विरुद्धका प्रतिकार्य प्रभावकारी हुनका लागि र त्यसबाट लैङ्गिक र स्वास्थ्य असमानताहरू

पुनर्उत्पादन वा विस्तार नभएको सुनिश्चित गर्न यस महामारीविरुद्ध लड्न स्थापित सबै सामाजिक तथा आर्थिक प्रयासहरूमा लैङ्गिक मुल्यमान्यता तथा भूमिकाहरूको पहिचान गरी समावेश गरिनु महत्वपूर्ण हुन्छ ।

साथै, आपतकालीन पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाले महिलाहरूको लैङ्गिक भूमिका, जिम्मेवारी, सामाजिक मुल्यमान्यता र आशयकताहरूलाई सम्बोधन गर्नुपर्छ । राज्यहरूले बन्दाबन्दीको समयमा घरेलु हिंसाबाट पीडित महिलाहरूको संरक्षणका लागि नयाँ रणनीतिहरू अवलम्बन गर्नुपर्छ । सरकारहरूले घरेलु हिंसाको क्षेत्रमा काम गर्ने पेशाकर्मीहरूको कामलाई अत्यावश्यक सेवा अन्तर्गत समावेश गरी सेवाहरूको बढ्दो मागलाई सम्बोधन गर्न घरेलु हिंसा विरुद्ध कार्यरत संस्थाहरूका लागि आपतकालीन स्रोतहरू उपलब्ध गराउनुपर्छ । महिलाहरूलाई घरेलु हिंसाविरुद्ध उजुरी गर्न प्रोत्साहित गर्न अस्थायी परामर्श केन्द्र, [औषधि पसलहरू](#) मार्फत उजुरीको व्यवस्था जस्ता वैकल्पिक उपायहरूमाथि पनि ध्यान दिन आवश्यक छ ।

सरकारहरूले प्रकोप विरुद्ध चालिएका सबै कदम तथा उपायहरूले मानवअधिकार मापदण्डहरूको प्रभावकारी रूपमा पालना गरेको र लैङ्गिक रूपमा उत्तरदायी भएको सुनिश्चित गर्नुपर्छ । राज्यले सार्वजनिक स्वास्थ्य संकटको समयमा निश्चित अधिकारहरू सीमित वा कटौती गरेपनि त्यस्ता प्रतिबन्धहरूको सदैव वैधता, आवश्यकता, समानुपातिकता, र अविभेदका सिद्धान्तहरूको आधारमा लेखाजोखा हुनेगर्छ ।

अनौपचारिक श्रमका बढी [जोखिमपूर्ण वर्गहरू](#) जस्तै: घरेलु श्रमिक वा स्वरोजगारका रूपमा घरमा आधारित रहेका श्रमिकहरू प्रायः महिलाहरू हुने भएकाले सम्बन्धित निकायहरूले वीमाको सुविधा प्राप्त नगरेको श्रमिक र तिनका परिवारहरूसहित सबैका लागि सामूहिक रूपमा प्रायोजित स्वास्थ्य सेवाहरूमा सर्वव्यापी पहुँचमा वृद्धि गर्नुपर्छ । त्यसैगरी विरामी, क्वारिन्टिनमा रहेका वा बालबालिका, वृद्धवृद्धा वा परिवारका अन्य सदस्यहरूका लागि आय सुरक्षित गर्न सामूहिक रूपमा प्रायोजित तलबी विरामी विदा, विरामी सुविधा र अभिभाकत्व वा हेरचाहजन्य विदामा पहुँचको पनि राज्यहरूले [विस्तार](#) गर्नुपर्छ ।

साथै, सरकारहरूले शरणको खोजीमा रहेका, आन्तरिक रूपमा विस्थापित र शरणार्थी महिलाहरू राष्ट्रिय कोभिड-१९ निगरानी, पूर्वतयारी र प्रतिकार्य योजनाहरूमा समावेश भएको र महिनावारीजन्य सरसफाइ, प्रजनन स्वास्थ्य र [अन्य प्राथमिक स्वास्थ्यका सामग्रीहरू](#) पर्याप्त मात्रामा भण्डारण गरिएको र उपलब्ध हुने सुनिश्चित गर्नुपर्छ ।

अन्त्यमा, कोभिड-१९ प्रकोपसम्बन्धी निर्णय प्रक्रियामा तेस्रो लिङ्गी लगायतका विविध वर्गका महिलाका दृष्टिकोण, अनुभव र विचारहरूलाई ([योग्याकर्ता](#) सिद्धान्तमा उल्लेख भए अनुरूप) समावेश गरिनुपर्छ किनभने सार्वजनिक स्वास्थ्य संकटप्रतिको विश्वव्यापी प्रयासहरू प्रभावकारी बनाउन ती कार्यहरू प्रभावित महिलाका अधिकार तथा आवश्यकताहरू अनुरूप हुनुपर्छ ।